

TALOUSPOLIITIIKAN JOHTAJAN KOMPASSI

Neljä vaihtoehtoa julkisen talouden sopeutukseen

Suomalaisella talouspolitiikan johtajalla on edessään 13 miljardin euron sopeutustoimet kahden vaalikauden aikana. Hänellä on käytössään neljä vaihtoehtoista päälinjaa.

Kamreeri keskittyy leikkaamaan menoja, eikä voi välttyä koulutusleikkauksilta. Maksimivaltion linjan valitseva kiristää veroja, ja joutuu kiristämään myös keskituloisten palkkaveroa. Reformisti keskittyy leikkauksia sisältäviin uudistuksiin, mutta ei vältty myöskään veronkiristyksiltä. Minimivaltion linjan valitseva lakkauttaa valtion toimintoja ja siirtää palveluita ihmisten itsensä maksettaviksi.

Kaikilla linjoilla 13 miljardin tehtävä tulee suoritettua, mutta niillä on erilaiset onnistumisen mahdollisuudet ja vaikutukset kansantalouteen ja hyvinvointiin. Reformisti pääsee pienimmällä tuskalla, mutta joutuu odottamaan uudistusten vaikutuksia pitkään.

- ◆ **Kestävyyssvajeen umpeenkurominen edellyttää yhdeksän miljardin euron sopeutustoimia. Lisäksi puolustus, ilmastonmuutoksen torjunta, sosiaali- ja terveydenhuolto, julkiset t&k-investoinnit ja mahdolliset yllättävät menotarpeet edellyttävät neljän miljardin euron liikkumavaran luomista julkiseen talouteen.**
- ◆ **Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen korjaaminen on reformijohtajan tehokkain työkalu. Lisäksi uudistaja nostaa eläkeikää, ottaa käyttöön työnhakurahan ansioturvan tilalle, yksinkertaistaa perusturvaa ja purkaa työperäisen maahanmuuton esteitä.**

Suomen hyvinvointivaltion tarina on ollut lasten hyvinvoinnin ja koulutuksen tarina. Vaatimattomista lähtökohdista rakentui vuosisadassa maailman alhaisin lapsiköyhyys ja maailman paras peruskoulu. Nyt kestävyysvaje on viemässä poliitikoilta mahdollisuuden ylläpitää lapsille parasta yhteiskuntaa.

EVAn Arvo- ja asennetutkimuksen mukaan kansalaiset ovat sitä mieltä, että Suomi elää yli varojensa ja joutuu sen seurauksena vielä suurten ongelmien eteen. Suomalaisen enemmistö pitää julkisen talouden tasapainottamisen tarvetta akuuttina. Kaksi kolmesta (68 %) suomalaisesta on sitä mieltä, että julkisen talouden tasapainotustoimet tulee aloittaa heti ensi kevään eduskuntavaalien jälkeen.¹

Kansalaisten näkemykselle on perusteensa. Jos ongelmien vyyhtiä ei pureta, julkisten palveluiden taso heikkenee nykyisestään. Tällöin edessä voi olla keskiluokan kapina ja julkisten palveluiden hylkääminen. Jos esimerkiksi julkinen koulujärjestelmä ei tuota enää totuttuja tuloksia, vaih-

toehdoiksi nousevat lukukausimaksut ja yksityiset koulut, jotka tarjoavat maksukykyisille riittävät koulutuspalvelut. Näin saattaa käydä, vaikka suomalaisten enemmistö ei sitä toivoisikaan. Vastaavanlainen kehitys on jo toteutunut perusterveydenhuollon osalta.

Talouspolitiikan johtajan tehtävänä on kasata yhteensä yhdeksän miljardia euroa sopeutustoimia kestävyysvajeen taittamiseksi, minkä lisäksi tarvitaan vielä neljän miljardin edestä toimia, joilla luodaan talouspolitiikkaan liikkumavaraa todennäköisille lisämenoilta (ks. ss. 8–10).

Tässä analyysissä esitellään talouspolitiikan johtajan valittaviksi neljä vaihtoehtoista linjaa (Taulukko 1), jotka hänellä on käytössään 13 miljardin euron urakan saavuttamiseksi. Kaikki vaihtoehdot sisältävät talouspolitiikan johtajan näkökulmasta ikäviä päätöksiä, mutta pienimmän tuskan tiellä talouspolitiikan johtaja selviää valitessaan *reformistin linjan*. Se on vähiten haitallinen kansantaloudelle ja vähiten kivulias kansalaisille, mutta reformien positiiviset vaikutukset tulevat viiveellä.

Taulukko 1. Talouspolitiikan neljä vaihtoehtoa

	Kamreerin linja	Maksimi-valtion linja	Reformistin linja	Minimivaltion linja
Pääasiallinen toimi	Leikataan etuuksista ja palveluista juustohöylällä.	Korotetaan veroja laajalti.	Uudistetaan etuuksien ja palveluiden kannusteet.	Keskitytään valtion ydintoimintoihin.
Veronkiristyksiä	0,5 mrd. eur	9,5 mrd. eur	2,0 mrd. eur	0,5 mrd. eur
Menoleikkauksia	9,5 mrd. eur	0,5 mrd. eur	3,0 mrd. eur	3,5 mrd. eur
Reformeja, jotka sisältävät leikkauksia	3,0 mrd. eur	3,0 mrd. eur	8,0 mrd. eur	3,0 mrd. eur
Yksityistämisiä				6,0 mrd. eur

Talouspolitiikan neljä linjaa

1 Kamreerin linja

Kamreerin linjan valitseva talouspolitiikan johtaja toteuttaa menojen leikkauksia kautta linjan julkisiin palveluihin ja etuuksiin. 13 miljardin säästöurakasta valtaosa koostuu leikkauksista ja hyvin pieni osa veronkorotuksista. Kamreerijohtaja toteuttaisi myös ilmeisimmät reformit (kuten kilpailun lisääminen julkisiin hankintoihin²), joiden kautta julkiseen talouteen tulisi liikkumatilaa jossain määrin.

Leikkausten osalta kamreeripoliitikot todennäköisesti valitsevat ensisijaiseksi keinoksi indeksijäädetykset eli etuuksien tasoa ei muutaman vuoden aikana korotettaisi lainkaan, kun normaalisti niitä korotetaan vähintään hintojen nousun verran. Indeksijäädetykset ovat poliittisesti kivuttomin tapa leikata etuuksia. Kansalaiset protestoivat muuttumattomuutta vähemmän kuin suoria leikkauksia.

Indeksijäädetysten myötä menojen kasvu hidastuisi merkittävästi (n. 1 mrd. eur). Jotta mittakaava olisi riittävän iso, tulisi indeksijäädetyksien koskea myös eläke-etuuksia mukaan lukien työeläkkeitä. Niiden jäädyttäminen ei suoraan vaikuttaisi valtion, alueiden tai kuntien menoihin, mutta jää-

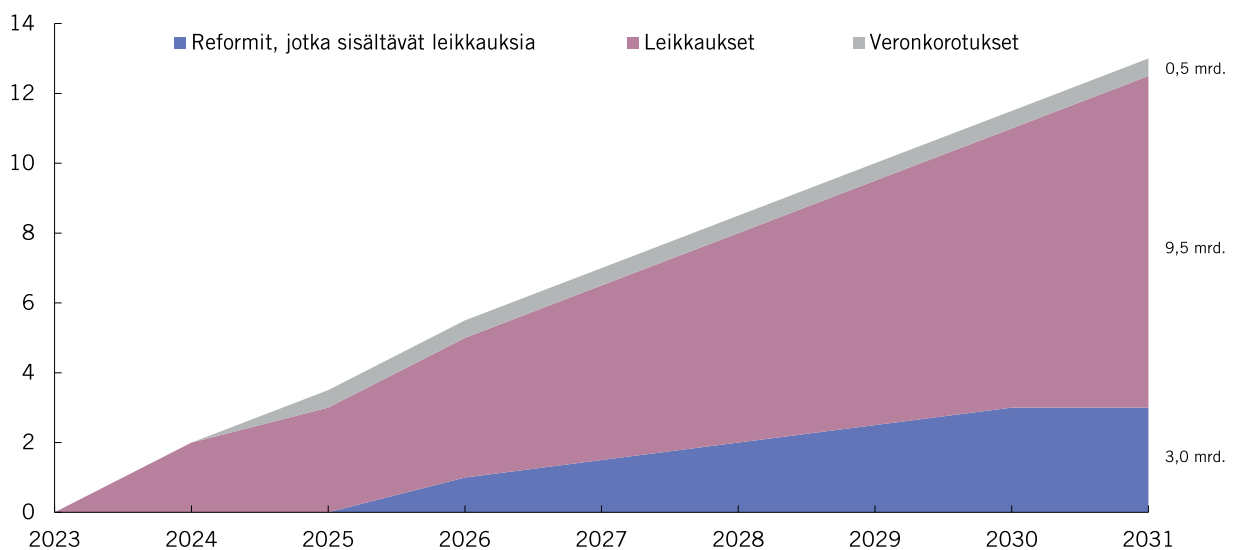
dyttäminen ehkäisisi paineita korottaa eläkemaksuja, millä olisi vaikutusta työllistämisen hintaan.

Indeksijäädetykset eivät kuitenkaan riittäisi. Kamreeri tekisi myös suoria leikkauksia perusturvaetuuksien ja ansioturvan tasoon.

Etuuksien lisäksi leikattaisiin palveluista ja toimintamenoista. Etuuksien ohella valtion budjetin suurimmat kokonaisuudet ovat sosiaali- ja terveystoimenot, koulutusmenot ja puolustusmenot. Viimeksi mainittuja ei kuitenkaan tässä maailmantilanteessa leikata. Sosiaali- ja terveystoimiin kamreeri tekisi palvelutasoa heikentäviä leikkauksia. Perustason terveydenhuoltoa koskevat leikkaukset voisivat kuitenkin kustautua korkeampina erikoissairaanhoidon kustannuksina, jolloin säästöjä ei lopulta tulisi merkittävästi. Näin ollen päädyttäisiin väistämättä tilanteeseen, jossa koulutusmenoista leikattaisiin merkittävä määrä (yli 3 mrd. eur).

Kamreerin linja on varmojen säästötoimien linja. Suorat leikkaukset vaikuttavat nopeasti, mutta niistä on toisaalta myös haittaa kansantaloudelle pitkällä aikavälillä (ks. s. 14).

Kuvio 1. Kamreerin linjan sopeutustoimet (mrd. eur)

2 Maksimivaltion linja

Maksimivaltion linjan valitseva talouspolitiikan johtaja kasaa sopeutustarpeen pääasiassa veronkiristyksistä saatavista lisätuloista. Valtiomaksimalisti myös toteuttaisi pienen määrän leikkauksia sekä ilmiselvimmät reformit (kuten kilpailun lisääminen julkisiin hankintoihin ja maahanmuuttoon liittyvän byrokratian keventäminen), joiden kautta julkiseen talouteen tulisi liikkumavaraa jossain määrin.

Suomen kokonaisveroaste oli 43 prosenttia suhteessa bruttokansantuotteeseen vuonna 2021. Tulevalla vaalikaudella kokonaisveroasteen arvioidaan alenevan yli prosenttiyksiköllä. Tätä alenemista selittävät erityisesti valmisteverojen ja liikenteen verotuksen tuottojen pieneneminen.³

Liikenteen veroista erityisesti autoveron tuotto pienenee nopeasti autokannan sähköistymisen ja teknologiakehityksen myötä. Lämmityksessä käytettyjen fossiilisten polttoaineiden kulutuksen väheneminen, liikenteen sähköistyminen ja biopolttoaineiden osuuden kasvaminen pienentävät energiaverotuottoa merkittävästi 2030-luvulle tultaessa⁴. Maksimivaltion linjaa toteuttava siis kiristäisi polttoaineiden ja autojen verotusta (yli 2 mrd. eur). Lisäksi hän kiristäisi tupakka- ja alkoholiveroa. Näiden ohella selvitettäisiin uusia verotuksen mahdollisuuksia kuten tällä vaalikaudella toteuttamatta jäänyttä maastapoistumisveroa, joilla ei kuitenkaan ole suurta tuottopotentiaalia.

Säästötarpeet ovat kuitenkin niin isoja, että maksimivaltion linjan valinnut talouspolitiikan

johtaja, joutuisi korottamaan myös tuloveroja ja arvonlisäveroja.

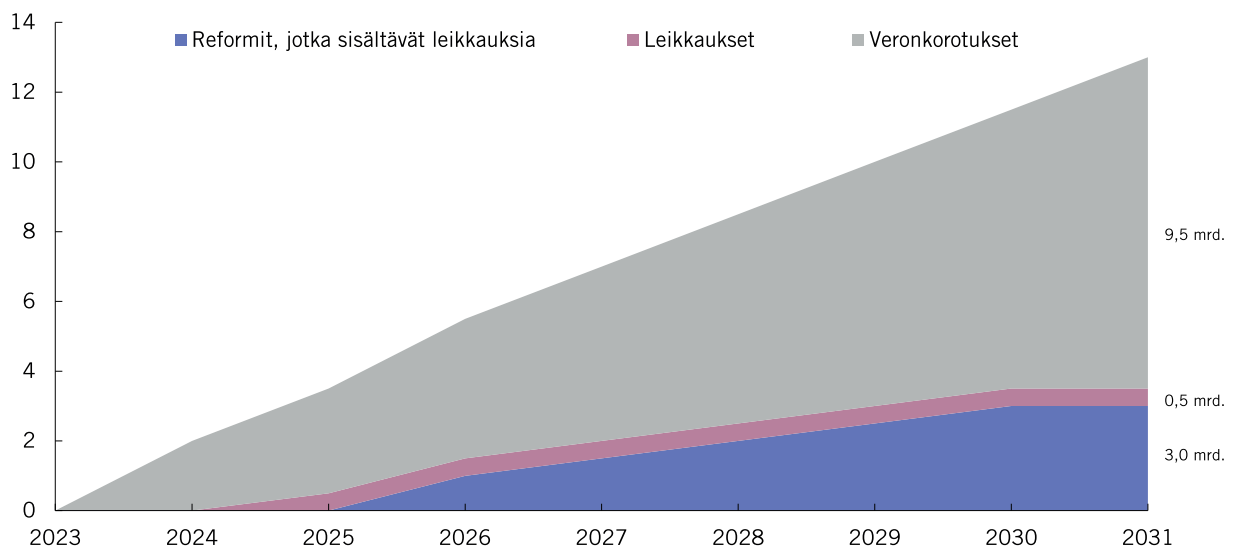
Vaikka arvonlisäveron vakiokanta (24 %) on muiden Pohjoismaiden tavoin verrattain korkea, Suomessa sovelletaan monien muiden maiden tavoin eräisiin tuotteisiin ja palveluihin alennettuja verokantoja. Ne muodostavat kulutusta vääristäviä verotukia. Arvonlisäverokannat yhdistämällä voitaisiin saavuttaa arviolta kahden miljardin lisäverotulot.⁵

Yllä mainittujen korotusten jälkeenkin talouspolitiikan johtajan olisi pakko puuttua työn ja yrittämisen verotukseen. Pelkällä hyvätuloisten verotusta kiristämällä ei suuria tuloja valtion kassaan saada, joten myös keskituloisten verotus kiristyisi. Valtiomaksimalisti kiristäisi ansiotulojen verotusta, puuttuisi listaamattomien osakeyhtiöiden osinkoveroetuun sekä korottaisi pääomaveroja (yht. 2 mrd. eur).

Työn verotus on Suomessa kireää. Vuonna 2021 keskituloisen palkansaajan veroaste oli OECD-maiden yhdeksänneksi korkein, ja Pohjoismaiden toiseksi korkein⁶. Maksimivaltiossa sijoitus nousisi kohisten.

Maksimivaltion linja olisi kamreerilinjan tapaan varmojen sopeutustoimien linja. Verojen kiristäminen tuo lisää verotuloja heti seuraavana vuonna, mutta toisaalta verojen kiristämällä on myös huomattavia kielteisiä vaikutuksia kansantalouteen sekä työllisyyttä että talouskasvua heikentävästi (ks. ss. 14–15).

Kuvio 2. Maksimivaltion linjan sopeutustoimet (mrd. eur)

3 Reformistin linja

Reformistin linjan valitseva talouspolitiikan johtaja toteuttaa politiikkaa, jossa muotoillaan uudelleen keskeisten etuuksien ja palveluiden ehdot. Talouspolitiikan johtaja toteuttaa myös maltillisesti menoleikkauksia ja veronkiristystä.

Reformisti uskoo kannusteiden voimaan eli siihen, että ehtoja muuttamalla yksilöiden ja organisaatioiden käyttäytyminen muuttuu säästöjä tuottavaan suuntaan.

Reformistin tärkein uudistus on sosiaali- ja terveyspalveluiden uudistuksen korjaaminen. Nykyinen malli ei hillitse menojen kasvua, vaan kannustaa menojen paisumiseen.⁷ Menojen hillitsemiseksi otettaisiin käyttöön maakuntaverot, jotta valtion piikki ei olisi auki menojen kasvattamiselle. Alueiden määrää vähennettäisiin merkittävästi ja alueille annettaisiin laajat mahdollisuudet yksityisten yritysten ja niiden välisen kilpailun hyödyntämiseen palveluiden tuottamisessa. Sosiaali- ja terveyspalveluiden menojen hillitsemisen tavoitteeksi tulisi asettaa 3–5 miljardia euroa. Hyvinvointialueiden tulisi pärjätä vähemmällä, mikä johtaisi todennäköisesti siihen, että karsittaisiin keskiluokalle kohdennettuja palveluja.

Seuraavaksi reformisti kävisi työllisyyden kohentamisen talkoisiin. Merkittäviä vaikutuksia reformisti saavuttaisi ensinnäkin myöhentämällä eläkkeelle jäämistä.⁸ Ansioturvan reformisti muuttaisi työnhakurahaksi⁹, jossa etuuden taso porrastettaisiin, sen kesto lyhennettäisiin ja etuusjakson alkuun asetettaisiin omavastuu-aika. Perusturvaa

reformisti uudistaisi ottamalla käyttöön perustilin ja osallistumistulon.¹⁰ Työperäisen maahanmuuton esteitä reformisti poistaisi ottamalla käyttöön työnhakuviisumin, purkamalla byrokratiaa ja houkuttelemalla osaajia Suomeen töihin ulkomailta.¹¹

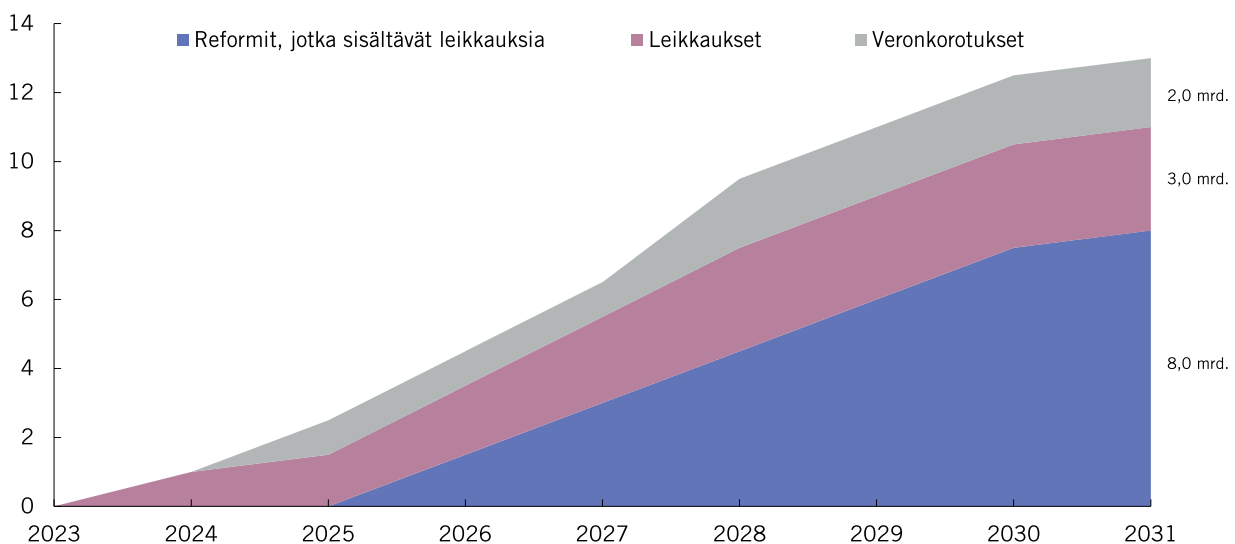
Kun reformisti tekisi uudistuksia julkisen talouden tasapainottamisen näkökulmasta, kohdistuisi palveluihin ja etuuksiin niiden ehtojen uudistuksen myötä myös leikkauksia. Leikkaussumma olisi kuin kamreerilla, mutta ehtoja uudistamalla haettaisiin sekä parempaa työllisyyttä (80 % työllisyysaste, 2 mrd. eur säästöjä) että priorisoitua leikkauksen kohdennusta (3 mrd. eur).

Eläkeiän myöhentäminen ja ansioturva eivät olisi ainoita teemoja, jossa reformisti joutuisi astumaan työmarkkinajärjestöjen varpaille. Reformisti edistäisi työmarkkinoiden paikallista sopimista lainsäädännöllä sekä puuttuisi eläkkeiden indeksikorotusten ehtoihin.

Todennäköisesti indeksikorotusten ehtojen muuttamisen lisäksi erilaisten etuuksien korotuksia jäädytettäisiin ja keskiluokalle suunnattujen palvelujen leikkauksia toteutettaisiin laajasti. Veronkorotuksissa reformisti yhdistäisi alv-kannat sekä muuttaisi liikenne- ja ympäristöveroja tavalla, joka nostaisi niiden verokertymää (2 mrd. eur). Kannusteisiin uskova reformisti tekisi veronkorotukset tavalla, joka ei nostaisi kokonaisveroastetta.

Lisäksi reformisti tekisi ilmeisimmät uudistukset eli investointien lupakäsittelyn sekä kilpailun lisäämisen julkisissa hankinnoissa ja digitaalisten palveluiden tehostamisen.

Kuvio 3. Reformistin linjan sopeutustoimet (mrd. eur)

Sote on menoautomaatti ilman maakuntaveroa

Kun maakuntaveroa ei ole, hyvinvointialueilla mahdollisuus rahastaa valtiota rahojen puutteessa. Sote-uudistuksen pehmeä budjettikuri johtaa ajan myötä lisämenoihin. Tästä on jo vuonna 2023 nähty esimakua, kun Sanna Marinin hallitus on rahoittanut sote-alueita yli puolella miljardilla eurolla enemmän kuin ennakoitiin.

Sote-uudistuksella tavoitellaan pitkän aikavälin säästöjä, mutta taloudellisia mekanismeja sille ei ole. Mikäli

käy niin kuin Norjassa¹², hyvinvointialueiden poliittiset päättäjät syyttävät palvelutuotannon puutteista valtiovarainministeriötä ja liian vähäistä valtionrahoitusta. Valtion on vaikea kieltäytyä myöntämästä lisärahoitusta alueille erityisesti silloin, kun alueilla on vaikeuksia perusoikeuksiin liittyvien julkisten palvelujen tuotannossa. Uhka maakuntaveron kiristymisestä loisi hyvinvointialueelle todellisen budjettirajoitteen ja kannusteen budjettikurille.¹³

Reformistin linjaa pidettäisiin riskialttiina ja epävarmana (ks. ss. 15–16). Sen nähtäisiin kurittavan keskiluokkaa tavalla, joka vähentäisi hyvinvointiyhteiskunnan legitimitettä. Keskiluokka kapinoisi erityisesti bensanveron kiristyksiä ja eläkkeiden leikkaamista vastaan.

4 Minimivaltion linja

Minimivaltion linjan valitseva talouspolitiikan johtaja toteuttaa politiikkaa, jossa yksityistetään tai lakkautetaan kokonaan julkisia toimintoja ja siirretään niitä ihmisten itse kustannettaviksi. Minarkistijohtaja toteuttaisi myös keskimääräisen määrän leikkauksia ja ilmiselvimmät reformit kuten kilpailun lisääminen julkisiin hankintoihin.

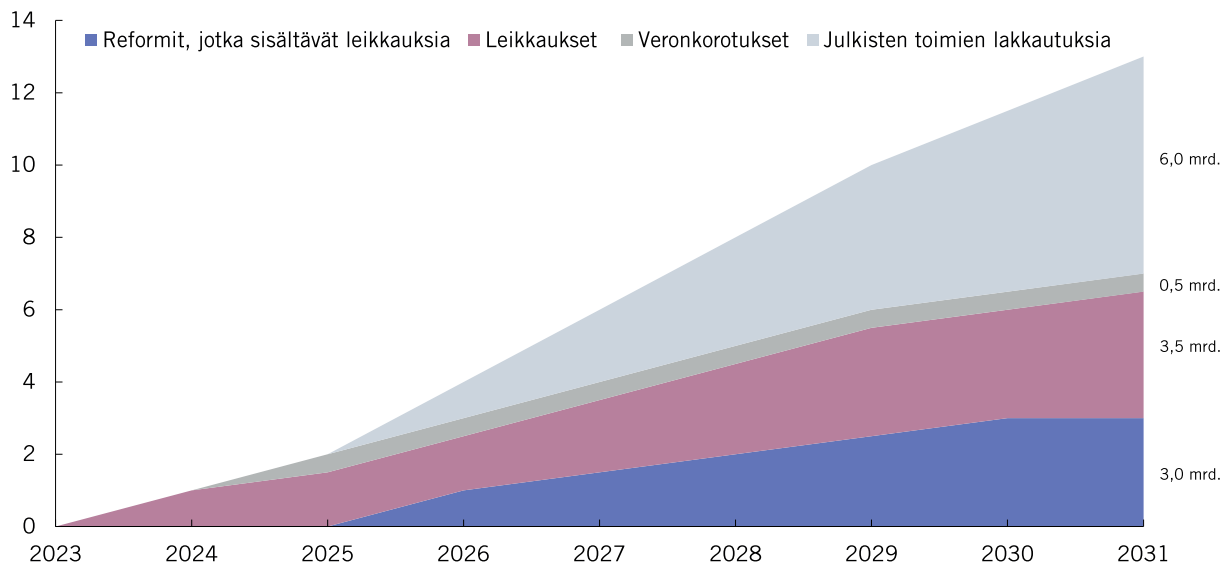
Yhteiskunnan perustehtäväksi määritettäisiin perinteisimmät hallinonalat eli puolustus, ulkopolitiikka, sisäinen turvallisuus, oikeusjärjestelmä,

peruskoulutus sekä valtion varojen hallinta. Kaikesta muusta etsittäisiin lakkautettavia kohteita.

Merkittävin yksityistäminen koskisi osaa julkisesta sosiaali- ja terveydenhuollosta. Minarkistijohtaja pyrki siirtymään terveydenhuollon rahoituksessa vähitellen yksityisillä vakuutuksilla rahoitettuihin palveluihin ja julkiset palvelut rajoitettaisiin lähinnä vain vähävaraisille ja vaativampaan sairaanhoitoon. Tämä säästäisi toisaalta merkittävästi julkisia menoja (vähintään 3 mrd. eur), mutta lisäisi kansalaisten maksurasitetta vakuutusten kautta. Toisaalta julkinen valta joutuisi silti vielä pitkään huolehtimaan isosta osasta sosiaali- ja terveydenhuollon tehtäviä ja vakuutusmalliin ei voisi siirtyä kertaheitolla.

Julkisen sosiaali- ja terveydenhuollon ohella lakkautusuhan alla olisivat erityisesti kansalaisyhteiskunnan piiriin kuuluvat kokonaisuudet (erityisesti opetusministeriön sekä sosiaali- ja terveystiete-

Kuvio 4. Minimivaltion linjan sopeutustoimet (mrd. eur)

riön hallinnonaloilla), kulttuuriin, liikuntaan, järjestötoimintaan liittyvät virastot sekä erilaiset elinkeinotukien ympärille rakennetut toiminnot (erityisesti maa- ja metsätalousministeriön sekä työ- ja elinkeinoministeriön hallinnoloilla). Esimerkiksi yritystuet lakkautettaisiin käytännössä kokonaan.

Julkisten toimintojen lakkautuminen ei tietenkään tarkoittaisi, että itse toiminnot katoaisivat kokonaan. Vastuuta niiden järjestämisestä ja rahoituksesta siirrettäisiin kansalaisyhteiskunnalle, kansalaisille ja yrityksille itselleen. Käytännössä kansalaiset maksaisivat nykyistä enemmän omavastuita erilaisista palveluista. Esimerkiksi korkeakouluihin otettaisiin käyttöön lukukausimaksut. Elinkeinoelämä taas vastaisi tutkimus-, innovaatio- ja kehitystoiminnan rahoituksesta kokonaan itse.

Minimivaltiossa kokonaisveroasteen laskevaan uraan ei puututtaisi. Merkittäviin verokevennyksiin ei kuitenkaan edes minimivaltion kannattajalla olisi varaa. Työn verotuksen keventäminen olisi mahdollista, jos samalla pystyttäisiin kasvattamaan ympäristö- ja haittaverojen määrää.

Lakkauttamisten ja yksityistämisten lisäksi minimivaltion linjaa ajava talouspolitiikan johtaja toteuttaisi ne reformit, jotka ovat ilmiselvimpiä (investointien lupakäsittelyn ja maahanmuuton liittyvän byrokratian keventäminen sekä kilpailun lisääminen julkisissa hankinnoissa ja digitaalisten palveluiden tehostaminen).

Minimivaltion linja muistettaisiin julkisten palveluiden alasajon linjana (ks. s. 15). Sen nähtäisiin murentavan pohjoismaisen hyvinvointivaltion perinteen.

Yritystuet ovat epäonnistumisen klassikko

Yritystuista on muodostunut talouspolitiikan epäonnistumisen klassikko. Periaatteessa kaikki talouspolitiikot jakavat käsityksen siitä, että yritystukia tulisi uudistaa niin, että niiden vaikuttavuus kansantalouteen olisi mahdollisimman hyvä. Käytännössä tämä tarkoittaisi sitä, että yritystuilla tulisi tukea talouden uudistumista, ei nykyisen markkinatilanteen ylläpitämistä.

Viimeaikaisten tutkimusten¹⁴ mukaan resurssien kohdentumisen vääristymä on tärkein tuottavuuskasvua hidastava tekijä Suomen yrityssektorilla. Väärin kohdistuvien yritystukien ongelma on se, että työvoimaa ei siirry riittävästi alhaisemman tuottavuuden yrityksistä korkeamman tuottavuuden yrityksiin. Alhaisen tuotta-

vuuden yritykset nostavat tukia, jotka paikkaavat heikkoa tuottavuutta. Samanaikaisesti uudet korkean tuottavuuden yritykset eivät pääse kasvamaan riittävän nopeasti vauhdittaakseen tuottavuuden kasvua Suomessa.

Työryhmä toisensa jälkeen on pyrkinyt uudistamaan tukiviidakkoa, mutta epäonnistuminen on ollut yhtä surkea kerta toisensa jälkeen. Ongelmavyöhdin juurisyy on siinä, että tuilla on suora vaikutus ihmisten elämään. Tukien poistaminen koskettaa suoraan yksittäisiä yrittäjiä ja heidän perheidensä toimeentuloa. Kansalaispalaute on hurjaa. Poliitikoille syntyy herkästi houkutus ajatella asiaa yksittäisten yritysten kautta, ei talouden kokonaiskuvan kautta.

9+4 miljardin euron säästötarve

Julkisessa taloudessa on merkittävä kestävyysvaje eli pitkällä aikavälillä julkisen talouden menojen ja tulojen välillä vallitsee epätasapaino.

Valtiovarainministeriön tuoreimman arvion mukaan kestävyysvaje on noin kolme prosenttia suhteessa bruttokansantuotteeseen eli yhdeksän miljardia euroa.¹⁵

Suomi on kolmoishaasteen keskellä: menot kasvavat voimakkaasti, työikäisen väestön määrä on laskenut jo vuosikymmenen ja tuottavuuden kasvu on ollut viimeiset 10 vuotta olematonta.

Kestävyysvaje on hyvinvointiyhteiskunnan tulevaisuuden kannalta ongelma, koska se kaventaa tulevien hallitusten mahdollisuuksia toteuttaa haluttua yhteiskuntapolitiikkaa. Kun ikääntymisestä johtuvat menot kasvavat vuosi vuodelta, jää yhteiskunnan muille osa-alueille yhä pienempi osuus julkisista menoista. Kestävyysvaje murentaa pala palalta hyvinvointivaltion ydintä, ennen kaikkea tulevien vuosikymmenten hyvinvointivaltion palveluita ja etuuksia. Suomi on sukupolvien välisen epäoikeudenmukaisuuden polulla.

Kestävyysvajeen taustalla on yksi laskelma yli muiden: kun suomalainen saavuttaa eläkeiän, nousevat yhteiskunnan kustannukset alle 10 000 euron keskimääräisestä tasosta noin 25 000 euroon henkilöä kohden. Kun 75 ikävuotta tulee täyteen, pitkäaikaishoivan ja muiden sosiaali- ja terveystal-

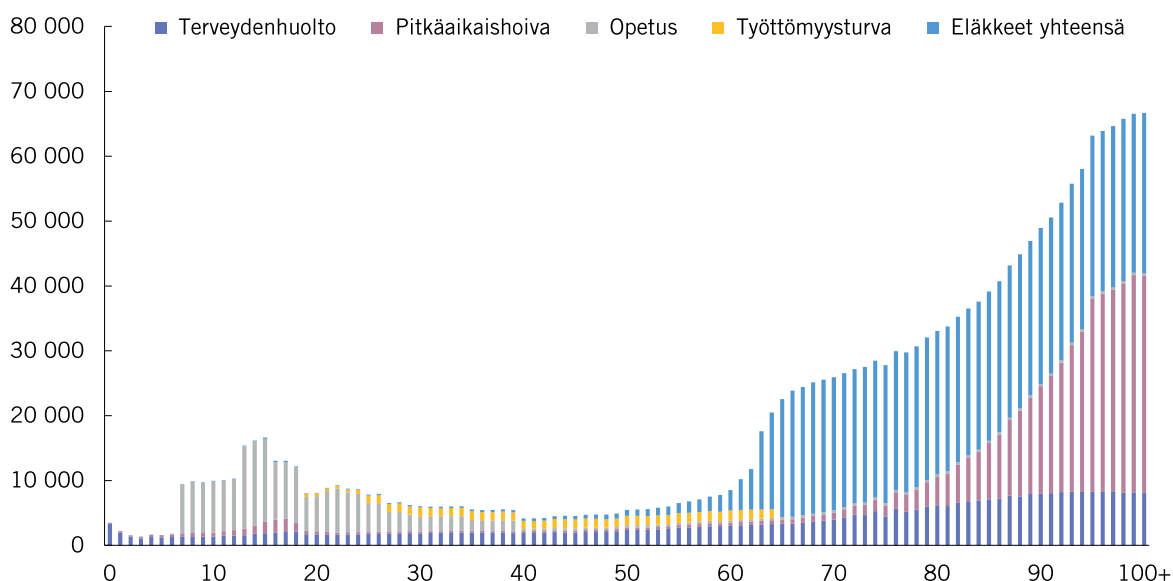
luiden tarve kasvaa voimakkaasti. 75 vuotta täyttäneiden ikäsidonnaiset menot ovat 60 000–70 000 euroa vuodessa henkilöä kohden (Kuvio 5).

75 vuotta täyttäneiden määrä on kasvanut 20 vuoden aikana jo yli 200 000:lla. Kasvu ei tähän pysähdy. Suuret ikäluokat siirtyivät kymmenen vuotta sitten eläkkeelle, ja nyt he siirtyvät pitkäaikaishoivan piiriin. 75 vuotta täyttäneiden määrä kasvaa seuraavan 20 vuoden aikana vielä yli 300 000 hengellä. Vuonna 2040 Suomessa on yli puoli miljoonaa 75 vuotta täyttänyttä enemmän kuin vuosituhannen alussa (Kuvio 6).

Vuonna 2020 Suomen sosiaaliturvan menot¹⁶ olivat 76 miljardia euroa. Vanhuuteen liittyvien eläkkeiden ja palvelujen osuus oli 30 miljardia euroa. Vanhuuteen kohdistuvat menot ovat kasvaneet 48 prosenttia viimeisen kymmenen vuoden aikana. Jos kehitys jatkuu entisellään, voi olla mahdotonta kuroa umpeen liian syväksi repeävää sukupolvien välistä kuilua.

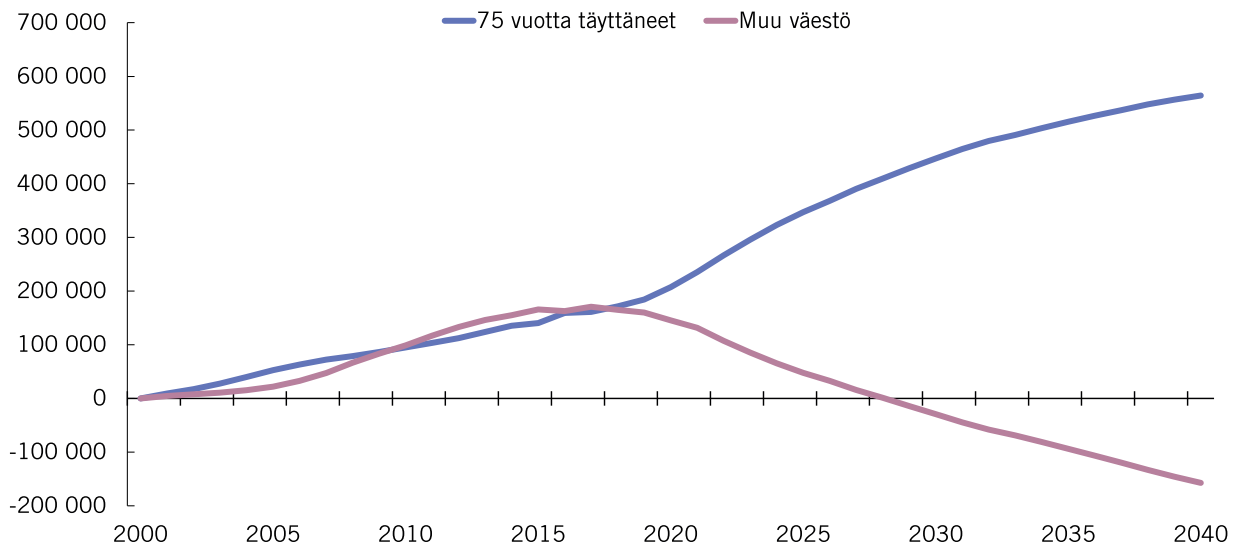
Kestävyysshaastetta helpottaisi, jos työllisyys tai tuottavuus kasvaisivat ennustettua ripeämmin. Valitettavasti kummankin kehityksen suunta näyttää synkältä. Työikäisen väestön määrä on laskenut jo vuosikymmenen. Vuosi 2009 jää historiaan työikäisen väestön määrän käännekohtana. Vuonna 2009 Suomessa oli 3,5 miljoonaa 15–64-vuotiasta. Siitä lähtien on ollut laskua. Ensimmäistä kertaa

Kuvio 5. Ikäsidonnaiset menot ikäluokittain 2019 (eur/hlö)

Lähde: Valtiovarainministeriö, Taloudellinen katsaus 2/2022, STM:n kehittämä SOME-malli.

Kuvio 6. Väestörakenne 2000–2040 (henkilöä, muutos vuodesta 2000)

Lähde: Tilastokeskus

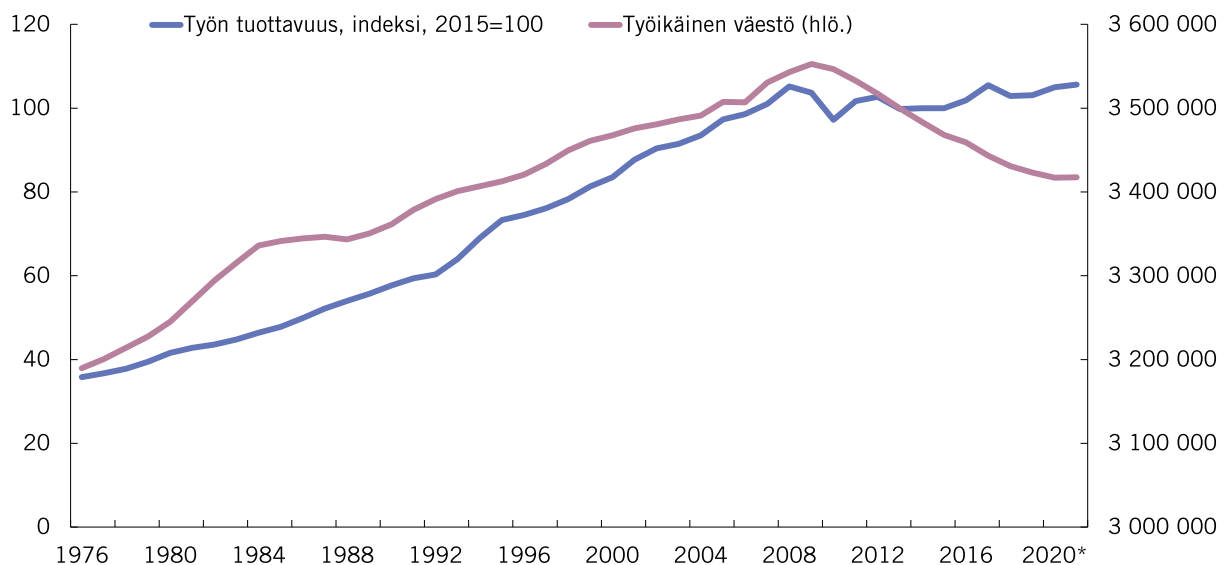
Suomen historiassa työikäisen väestön määrä vähenee jatkuvalla uralla. (Kuvio 7).

Ongelmavyöhyttä pahentaa se, että tuottavuuden kasvu pysähtyi samoihin aikoihin kuin työikäisen väestön määrä alkoi vähentyä. Tuottavuudella tarkoitetaan tuotantopanosta (työntekijää tai pääomaa) kohti laskettua tuottoa. Kun teknologia kehittyy, sama määrä työntekijöitä tuottaa enemmän tai arvokkaampia tuotteita ja palveluita. Tuottavuuden kasvu oli 1970 lähtien nopeampaa kuin vertailumaissa, mutta kääntyi laskuun finanssikrii-

sin (2008–2009) jälkeen. Siitä lähtien tuottavuuden kasvu on ollut erittäin hidasta. (Kuvio 7).

Kun julkisen sektorin tulot ja menot eivät kohdata, kasvaa julkinen velka. Suomen nykyinen velkataso ei ole Euroopan huippua. Velan kasvuvauhti on kuitenkin ongelma. Kansainvälisen valuuttarahaston (IMF) mukaan Suomen velkakehitykseen liittyy aiempaa enemmän riskejä¹⁷. Matalien korkojen ajan päätyttyä sekä maailmanpoliittisen tilanteen epävakauden takia, julkisen talouden kestävyys turvaaminen on ensisijaisen tärkeää.

Kuvio 7. Työn tuottavuus ja työikäinen väestö 1976–2021

Talouspolitiikka edellyttää liikkumavaraa

Valtiovarainministeriön mukaan julkisen talouden vahvistustarve vuosille 2024–2027 on kuusi miljardia euroa. Jotta velkasuhde pysyy lievästi alenevalla uralla, on seuraavan vaalikauden jälkeen vahvistamista jatkettava yhteensä kolme miljardilla eurolla vuosina 2028–2031. Tällä sopeutustahdilla kestävyysvaje saataisiin aisoihin.

Julkiseen talouteen kohdistuu kuitenkin erilaisia menoja lisääviä tekijöitä, joita ei nykyisellään huomioida osana kestävyysvajelaskelmia. Kuten koronakriisi on osoittanut, talous edellyttää myös liikkumavaraa yllättävien menotarpeiden varalta. Jos talouspolitiikka mitoitetaan vain kestävyysvajeen tilkitsemiseen riittävän laskelman mukaan, sopeutustarve kasvaa sitä mukaa, kun uusia välttämättömiä menotarpeita ilmaantuu. Tästä syystä talouspolitiikassa on varauduttava myös liikkumatilan varaamiseen uusille menoille.

Niitä pystytään ennakoimaan jo nyt. Uusia menotarpeita syntyy tulevaisuudessa todennäköisesti muun muassa puolustukseen, ilmastonmuutoksen ja luontokadon hillitsemiseen, tutkimus- ja kehitys ja innovaatio toiminnan menojen kasvattamiseen sekä sosiaali- ja terveydenhuoltoon.¹⁸

Siksi Suomen talouspolitiikassa on syytä luoda liikkumavaraa lisämenoja varten karkeasti neljä miljardia euroa (Kuvio 8).

Venäjän hyökättyä Ukraina keväällä 2022, kaikki Euroopan maat lisäävät puolustusmeno-

jaan ja tekevät uusia materiaalihankintoja, niin myös Suomi.

Euroopan valtiot investoivat tulevaisuudessa myös todennäköisesti entistä enemmän vihreään siirtymään ja puhtaaseen energiaan. Vihreään siirtymään ja turvallisuuteen liittyvät menot voivat nopeuttaa tuottavuuskasvua¹⁹, mutta lyhyellä aikavälillä ne edellyttävät merkittävää rahoitusta.

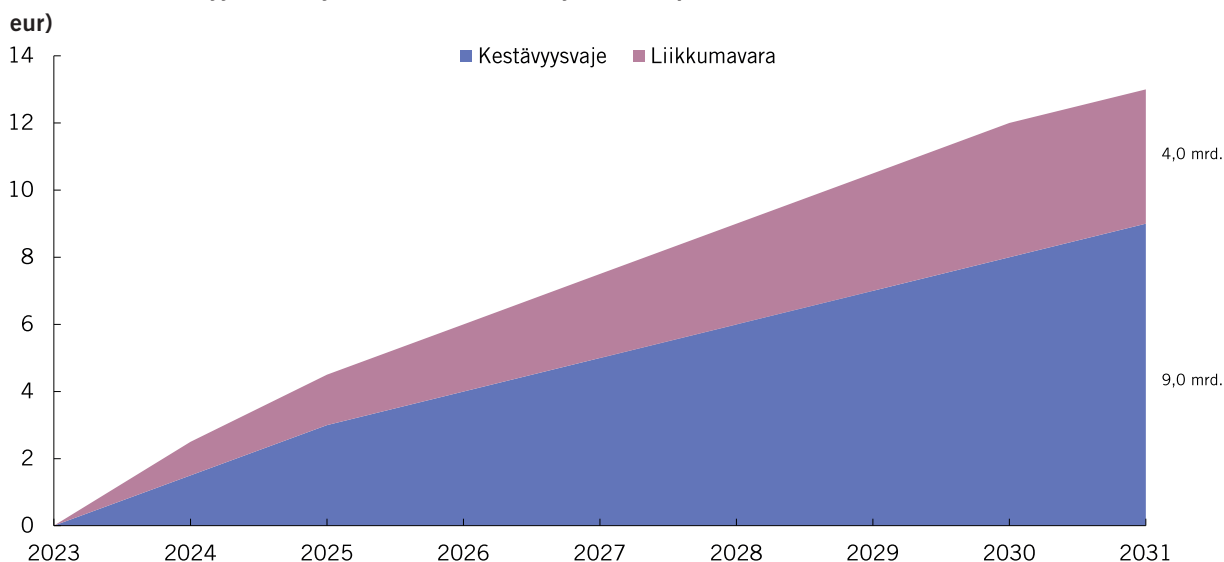
Valtiovarainministeriön²⁰ mukaan ilmastonmuutoksen ja luontokadon hillitseminen lisäävät menopaineita. Esimerkki menopaineiden mitta-kaavasta on luonnon ennallistamisasetus. Euroopan komissio arvioi, että Suomelle kohdistuisi vuosittain 931 miljoonan euron kustannukset luonnon ennallistamisesta.

OECD:n²¹ suositusten mukaisesti julkisia tutkimuksen, kehityksen ja innovaation menoja lisätään todennäköisesti tulevaisuudessa. Eduskunta on päässyt parlamentaariseen sopuun tutkimus- ja kehitystoimintaa koskevasta rahoituslaista, mutta varsinaisia rahoja panostuksille ei ole vielä löydetty. Lasku on miljardiluokkaa.

Liikkumavaraa tarvitaan paitsi uuden kasvun vauhdittamiseen, myös ennustettua korkeampien kustannusten hoitamiseen. Sosiaali- ja terveysuudistus ei tuo säästöjä ainakaan 2020-luvun aikana.²² Todennäköisempää on, että kustannukset kasvavat.

Liikkumavaran tekeminen talouteen on välttämätöntä myös siksi, että emme vielä voi tietää mihin kaikkiin ajankohtaisiin kysymyksiin talouspolitiikalla pitää pystyä vastaamaan.

Kuvio 8. Kestävyysshaaste ja liikkumavaran edellyttämät sopeutustoimet (mrd. eur)

Työkalu talouspolitiikan johtajalle

Kun talouspolitiikan johtaja valitsee itselleen sopivaa talouspolitiikan kombinaatiota, hänen on kyettävä arvioimaan, minkälaisia vaikutuksia menoleikkauksilla, veronkiristyksillä ja leikkauksilla sisältävillä reformeilla (ks. *Rakenteelliset uudistukset – sanapari, josta tulisi luopua* s. 13) on. Talouspolitiikan johtajan ei tietenkään tarvitse tyytyä puhtaasti yhteen valittuun linjaan, vaan hän voi myös luovasti valikoida toimia eri linjoista (ks. ss. 3–7 edellä).

Talouspolitiikan johtamisessa on hyvä muistaa, että kestävä julkinen talous on väline, joka mahdollistaa yhteiskunnassa keskeiseksi koettujen päämäärien edistämisen: ihmisten hyvinvoinnin, luonnosta huolehtimisen ja turvallisuuden säilyttämisen. Yhtä lailla on hyvä muistaa, että julkinen talous ei ole talouden koko kuva. Kansantaloutta pyörittävät kotitalouksien ja yritysten päätökset kulutuksesta, tuotannosta ja investoinneista. Julkinen talous on olemassa yksityistä sektoria varten, eikä toisinpäin.

Kun julkisen talouden kestävyyttä lähdetään vahvistamaan, tulisi ensimmäiseksi erottaa ne toimenpiteet, joilla on merkittävä vaikutus julkiseen talouteen ja ne toimet, joilla on pieni tai lähes olematon vaikutus julkiseen talouteen. Toiseksi julkiseen talouteen vaikuttavat toimet pitäisi jakaa niihin, jotka ovat eduskunnan ja hallituksen päätätävällässä ja niihin, jotka eivät ole (Kuvio 9).

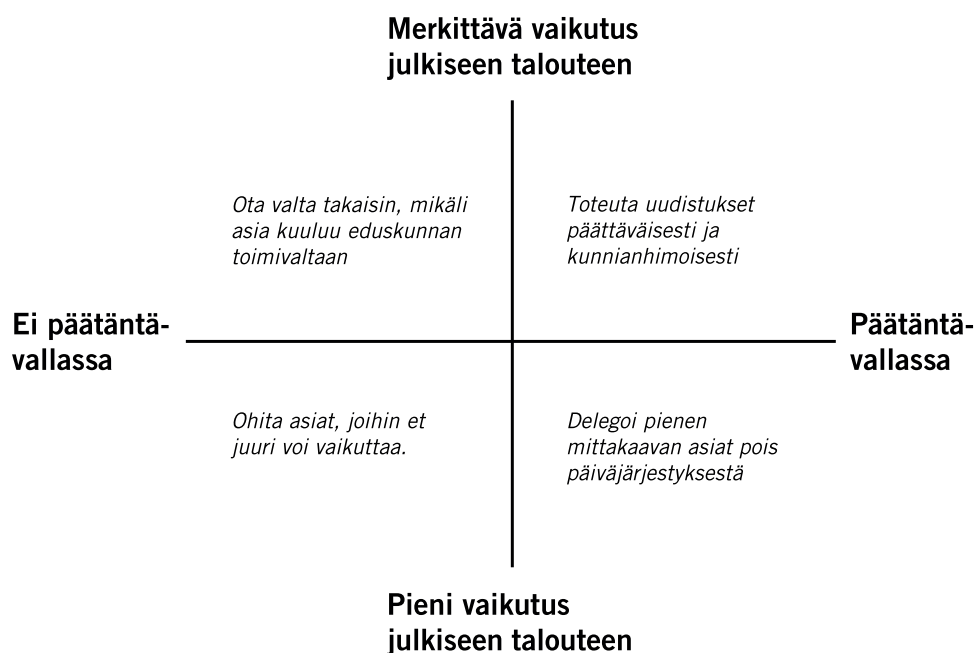
Kuvion vasemmassa alaruudussa ovat toimet, joilla on pieni vaikutus julkiseen talouteen, ja jotka eivät ole talouspolitiikan päätätävällässä. Tällaisia voivat olla esimerkiksi ihmisten yksityiseen käyttäytymiseen liittyvät asiat. Talouspolitiikan johtaja voi esimerkiksi esittää toiveen, että suomalaisten väestönkasvu lähtisi kasvuun, jos perheet saisivat nykyistä enemmän lapsia. Käytännössä syntyvyyttä ei kuitenkaan juuri voi edistää poliittisin toimin. Pienet asiat, joihin ei voi vaikuttaa, on syytä ohittaa.

Oikeassa alaruudussa sijaitsevat toimet, joista eduskunta voi päättää, mutta ne ovat mittakaavaltaan pieniä. Ne kannattaa delegoida pois talouspolitiikan johtajan pöydältä alempiin päätöksenteon kerroksiin.

Vasemmassa yläruudussa ovat vaikutuksiltaan suuret toimet, jotka eivät kuulu eduskunnan päätätävällään. Suomessa isosta osasta erilaisia etuuksia on esimerkiksi ollut tapana päättää kolmikantaisesti, jolloin mukana päättämässä ovat valtion lisäksi työntekijä- ja työnantajajärjestöt. Valtiolla on oikeus ottaa päätösvalta takaisin itselleen näissä asioissa, mikäli asia koetaan riittävän tärkeäksi. Jos toimet ovat vaikutukseltaan merkittäviä, talouspolitiikan johtajan kannattaa pyrkiä ottamaan päätösvalta niistä takaisin demokraattisen päätöksenteon piiriin.

Oikeassa yläruudussa ovat ne toimet, joista

Kuvio 9. Talouspolitiikan johtajan nelikenttä

eduskunta voi päättää ja joilla on iso vaikutus julkiseen talouteen. Tähän nurkkaan talouspolitiikan johtajan kannattaa erityisesti kiinnittää huomiota.

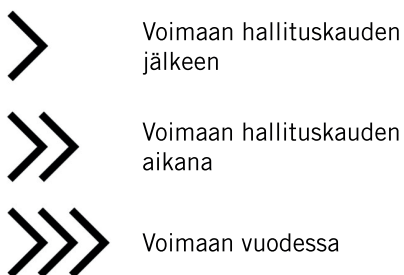
Toimien arviointi ei kuitenkaan pysähdy vain toimen sijaintiin nelikentässä, vaan seuraavaksi on arvioitava, kuinka nopeasti toimet vaikuttavat (Kuvio 10).

Osa talouspolitiikan toimenpiteistä on sellaisia, jotka voidaan toimeenpanna vuoden sisällä päätöksenteosta. Nämä toimenpiteet ovat useimmiten suoria leikkauksia tai veronkorotuksia. Niiden toteuttaminen ei vaadi hidasta lainsäädännön uudistamisprosessia, josta syntyy vuosien

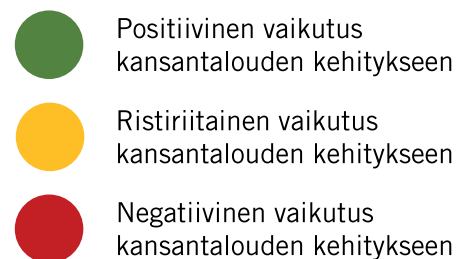
viive toimeenpanoon. Osa toimenpiteistä on sellaisia, joissa yhdistyvät sekä hidaskäynnöllinen prosessi että pitkä voimaantulon viive.

Lopulta talouspolitiikan johtajan on myös syytä arvioida, miten talouspoliittinen toimi vaikuttaa koko kansantalouteen (Kuvio 11). Esimerkiksi työn verotuksen voimakas kiristäminen toisi kyllä lyhyellä aikavälillä valtion kassaan tuloja, mutta se heikentäisi myös tuntuvasti työnteon kannustimia. Lyhyen ajan helpotus saattaisi pidemmällä aikavälillä muuttaa vaikutuksen myös julkiseen talouteen negatiiviseksi.

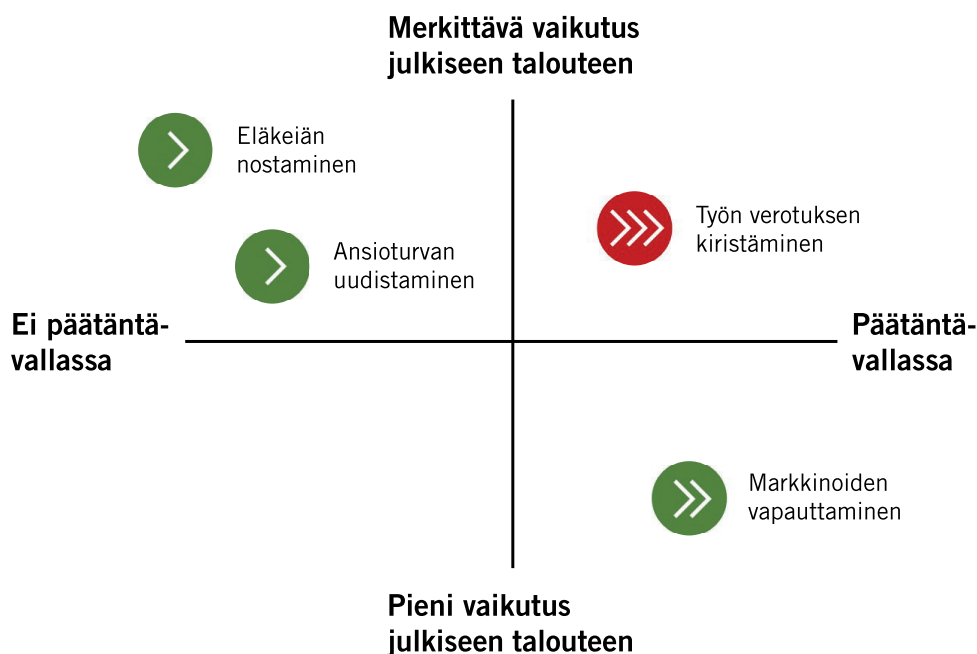
Kuvio 10. Talouspoliittisten toimien nopeuden symbolit

Kuvio 11. Talouspoliittisten toimien kansantaloudellisten vaikutusten symbolit

Kuvio 12. Esimerkkejä erilaisista talouspolitiikan toimista nelikentässä

Hyviä ja huonoja toimia

Eläkeiän nostaminen on esimerkki toimesta, jossa päätöksentekovalta on lähes kokonaan annettu työmarkkinajärjestöille (Kuvio 12). Eläkeiällä on merkittävä vaikutus julkiseen talouteen kahdesta syystä: se lyhentää eläkkeellä oloaika sekä lisää työllisyyttä työurien pidentyessä. Eläköitymistä myöhentämällä voitaisiin tavoitella esimerkiksi 50 000 lisätyöllistä, joka tarkoittaisi yli miljardin euron säästöä julkiseen talouteen. Lisäksi sillä on positiivinen vaikutus laajemmin kansantalouteen, koska työvoiman määrä kansantaloudessa kasvaisi ja työvoimapula vähenisi. Eläkeiän uudistus olisi esimerkki toimenpiteestä, jonka toimeenpano olisi merkittävän hidasta.

Työn verotuksen kiristäminen on klassinen esimerkki toimesta, joka staattisesti katsottuna lisäisi verokertymää, mutta jolla voisi olla hyvinkin negatiivinen vaikutus taloudelliseen toimeliaisuuteen ja kansantalouteen laajemmin, ja siten myös tavoiteltava verokertymä voisi jäädä lopulta ennakoitua pienemmäksi. Verotuksen periaatteena kannattaa olla se, että verot kohdistetaan mahdollisimman laajasti niihin asioihin, joiden määrää halutaan vähentää. Tällaisia veroja ovat esimerkiksi ympäristö- ja haittaverot. Talouspolitiikan kannalta kaikista parhaimmat verokohteet ovat sellaisia, jotka ovat sekä julkiselle taloudelle että kansantalouden kehittymiselle myönteisiä.

Sosiaali- ja terveystaloudet ovat yli 20 miljardin kysymys julkiselle taloudelle, mutta niiden merkitys kansantalouden kehitykselle ei ole suoraviivainen. Toteutettu soteuudistus voi vaikuttaa markkinoiden kehittymiseen negatiivisesti ja siten hidastaa tuottavuuskasvua. Toisaalta uudistus voi onnistuessaan lisätä työvoiman hyvinvointia ja siten parantaa kansantalouden tuottavuutta. Ennen kaikkea sosiaali- ja terveystaloudet kuitenkin vaikuttavat julkiseen talouteen. Ne ovat mer-

kittävin tekijä ikäsidonnaisten menojen kasvun taustalla. Sosiaali- ja terveystaloudet ovat muiden julkisten palveluiden tapaan kokonaisuus, jossa eduskunnalla ja hallituksella on käytännössäkin täysi valta toimia.

Markkinoiden vapauttamisella, esimerkiksi apteekkien ja alkoholin tarjonnan suhteen, ei olisi julkiseen talouteen merkittävää suoraa vaikutusta, mutta toimenpiteellä voisi sen sijaan olla potentiaalisesti isokin myönteinen vaikutus kansantalouden toimintaan laajemmin, mikäli uudistus toteutettaisiin siten, että sen myötä kasvaisi toimialojen kilpailu. Kilpailun kasvusta hyötyisivät ennen kaikkea kuluttajat, joiden kukkarossa säästöt suoraan tuntuisivat.

Rakenteelliset uudistukset – sanapari, josta tulisi luopua

Kun poliitikoilta kysytään millä työkalulla kestävyysvajetta pitäisi ratkoa, vastaus on varsin usein ”rakenteellisilla uudistuksilla”. Rakenteellinen uudistus nähdään taikaseinänä, jonka kautta säästöt syntyvät ilman, että kenenkään tilannetta heikennetään.

Rakenteellinen uudistus on verhoilu, jolla peitellään joko poliittisesti ikäviä leikkauksia tai sitä, että oikeasti ei aiota tehdä mitään. Tyypillisesti politiikan oikealla laidalla halutaan kutsua rakenteellisiksi uudistuksiksi sellaisia leikkauksia, joista äänestävä keskiluokka ei pidä. Tällainen on esimerkiksi ansio- turvan leikkaus. Poliitiikan vasemmalla laidalla halutaan kutsua rakenteellisiksi uudistuksiksi sellaisia tavoiteohjelmia, joilla ei ole konkreettista sisältöä.

Rakenteellisen uudistuksen sanaparista tulisi luopua. Sen sijaan säästötoimia listatessa tulisi puhua joko

- a) leikkauksista,
- b) reformeista,
- c) reformeista, jotka pitävät sisällään leikkauksia,
- d) veronkorotuksista,
- e) reformeista, jotka pitävät sisällään veronkorotuksia.

Hyvää vai huonoa talouspolitiikkaa?

Sivuilla 3–7 esiteltiin talouspolitiikan johtajan vaihtoehdot. Kun näitä vaihtoehtoja tarkastellaan edellä (ss. 11–13) esitellyn työkalun avulla, päästään arvioimaan esitettyjen toimien vaikutusten nopeutta, niiden vaikutusta kansantalouteen ja sitä, ovatko toimet eduskunnan päätäntävallassa.

1 Kamreerin linja

Kamreerin linjassa toteutetaan menojen leikkauksia, jotka ovat eduskunnan päätäntävallassa (Kuvio 13). Leikkauksia joudutaan tekemään myös koulutukseen. Leikkaukset vaikuttavat julkiseen talouteen nopeasti, mutta pidemmällä aikavälillä koulutusleikkauksilla on tuottavuutta heikentävä vaikutus.

Etuuksien indeksijäädytykset vaikuttavat julkiseen talouteen viiveellä. Niillä voi työn kannustinvaikutusten takia olla positiivinen vaikutus kansantalouteen, mutta toisaalta myös kokonaissyntyn heikentymisen myötä haitallisia vaikutuksia. Lisäksi ongelmana on, että useista etuuksista on ollut tapana päättää kolmikantaisesti.

Kamreerin suurin ongelma on, että linja on heikentyvien palveluiden linja, eivätkä kansalaiset pitäisi siitä. Se olisi myös hiipuvan hyvinvointiyh-

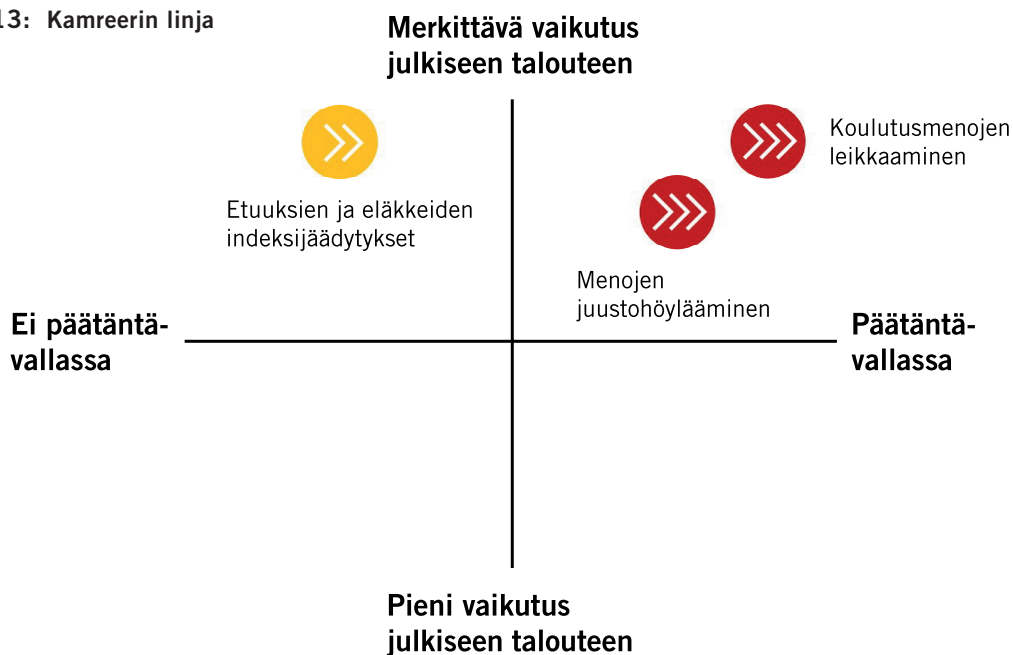
teiskunnan linja, sillä koulutuksen leikkauksilta ei pystyttäisi välttymään.

2 Maksimivaltion linja

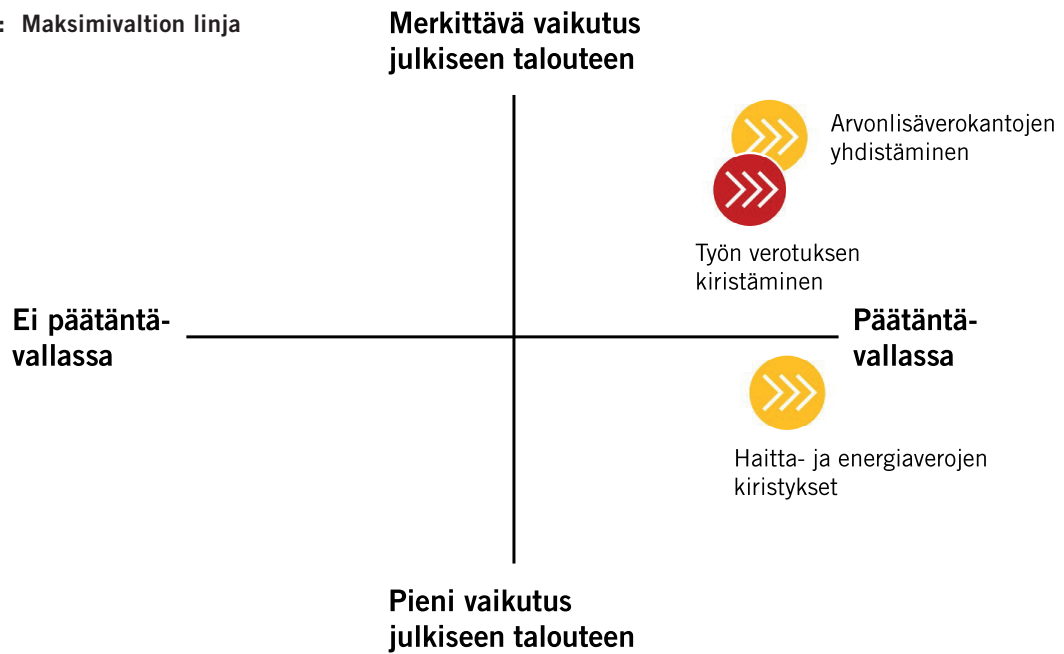
Maksimivaltion linjan valitseva talouspolitiikan johtaja kiristää ennen kaikkea veroja (Kuvio 14). Haitta- ja energiaverojen kiristyksillä on parhaimmillaan positiivisia vaikutuksia kansantalouteen siinä, missä ne vähentävät haittoja ja vauhdittavat uusien ja puhtaiden teknologioiden käyttöönottoa. Huonosti toteutettuna niillä voi olla negatiivisia vaikutuksia kansantalouteen, mikäli ne nostavat yritysverotuksen tasoa vahingollisen korkealle. Todennäköisesti joudutaan tyytymään kompromissiin, jossa ne eivät kuitenkaan tuota kovin suuria lisätuloja.

Kaikki veronkiristykset vaikuttavat nopeasti ja niistä eduskunnalla on päätösvalta. Alennetut arvonlisäverokannat ovat kilpailua vääristäviä verotuksia, joten alv-kantojen yhdistämisellä voi olla myös positiivisia vaikutuksia kansantalouteen. Kokoluokaltaan kyse on merkittävistä tuloista. Sen sijaan tuloverojen kiristykset ovat kansantaloudelle selvästi haitallisia.

Kuvio 13: Kamreerin linja

Kuvio 14: Maksimivaltion linja

3 Reformistin linja

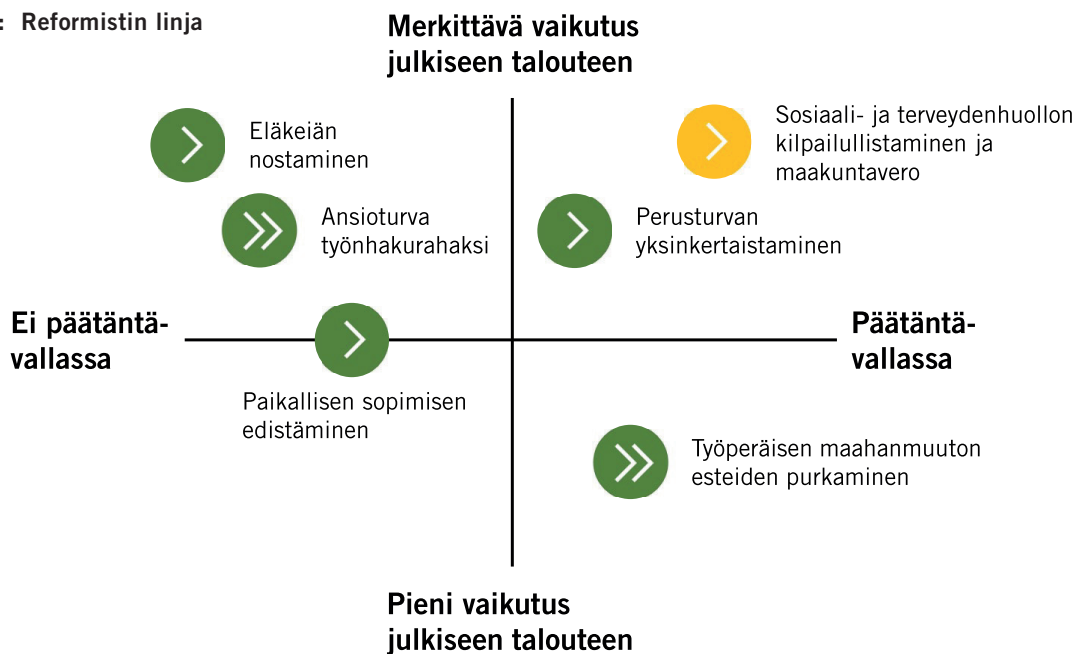
Reformisti tekee huomattavan määrän uudistuksia, jotka lisäävät työllisyyttä. Toisaalta iso osa uudistuksista sisältää myös menoleikkauksia. Siten uudistuksilla on nopeudeltaan kahtalainen vaikutus. Leikkaukset vaikuttavat nopeasti julkiseen talouteen, mutta työllisyysvaikutus tulee viiveellä (Kuvio 15).

Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen kor-

jaaminen on reformijohtajan merkittävin työkalu, sillä säästöpotentiaali on suuri ja asia on eduskunnan päätösvallassa. Palvelujärjestelmän korjausten vaikutukset ovat kuitenkin hyvin hitaita.

Eläkeiän nostaminen, työnhakurahaa käyttöönotto, perusturvan yksinkertaistaminen ja työperäisen maahanmuuton esteiden purkaminen ovat kaikki kansantalouden kannalta positiivisia uudis-

Kuvio 15: Reformistin linja

tuksia, mutta niiden käyttäytymisvaikutukset julkiseen talouteen ovat kohtuullisen hitaita. Työmarkkinajärjestöillä on myös kaikkiin niihin intressi, joten talouspolitiikan johtajalta vaaditaan taitoa ja päättäväisyyttä uudistusten läpiviennissä.

Paikallisen sopimisen edistämisen vaikutus julkiseen talouteen on myönteinen, mutta vaikutuksen suuruusluokka on epäselvä. Lisäksi vaikutukset julkiseen talouteen välittyisivät viiveellä työmarkkinoiden kehityksestä riippuen.

4 Minimivaltion linja

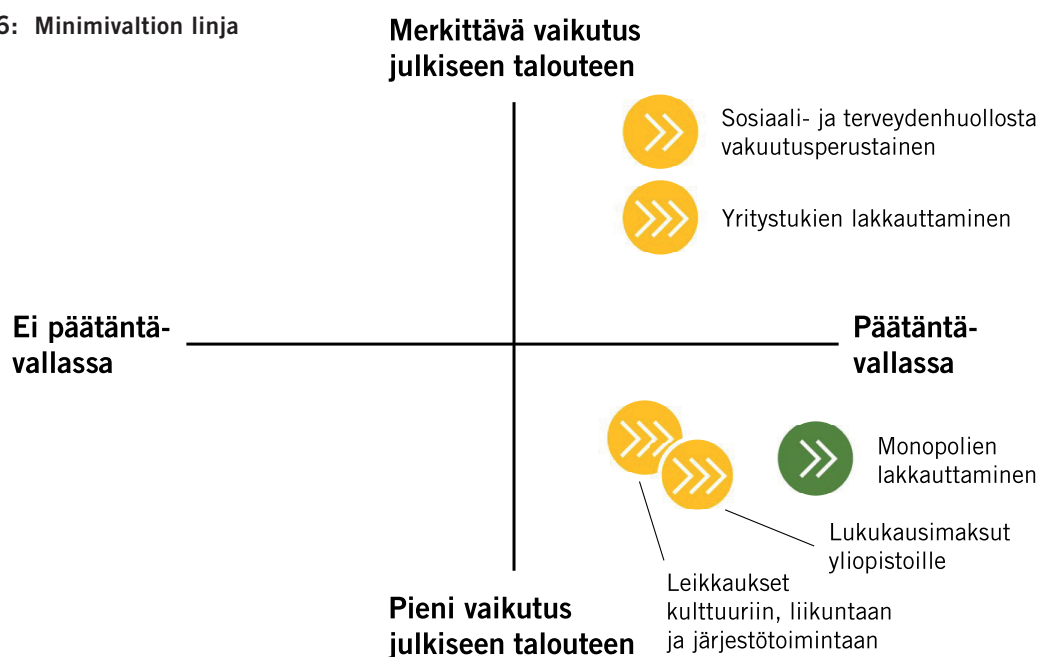
Minimivaltion linjan ajaja eli minarkistijohtaja pyrki siirtämään valtion kustantamia palveluita ihmisten itsensä kustannettaviksi (Kuvio 16).

Vaikka julkiset menot ovat eduskunnan päätävällässä, minimivaltion linjan ongelma on, että suomalaiset pitävät hyvinvointivaltiosta. Kansalaiset eivät todennäköisesti innostuisi minarkistijohtajan linjasta.

Suurin uudistus olisi sosiaali- ja terveydenhuollon muuttaminen pääosin yksityisiin vakuutuksiin perustuvaksi. Tällä olisi iso vaikutus julkisiin menoihin, mutta näin isoa uudistusta ei voisi toteuttaa kovin nopeasti ja osa sotesta jäisi joka tapauksessa julkisesti kustannetuksi.

Muut tehtävien lakkautukset ja yksityistämiset olisivat vaikutuksiltaan kohtuullisen nopeita, mutta niiden kokoluokka ei olisi niin suuri kuin uuden soteuudistuksen.

Kuvio 16: Minimivaltion linja

Talouspolitiikan johtajan helmasyynnit ja hyveet

Vaikka poliitikko kuinka haluaisi, jumalaksi hänestä ei ole. Syrjäiseen Suomeen syntyy talouskasvua tilanteessa, jossa kansainvälisen talouden tähdet ovat kohdallaan ja yrityksillä on suotuisat edellytykset toimia. Talouspolitiikan johtaja ei voi päättää talouskasvun tasoa. Sen sijaan hän voi tehdä kasvun edellytyksiä vahvistavaa politiikkaa.

Yritystuet ja sote-uudistus ovat esimerkkejä siitä, että 2000-luvun talouspolitiikan johtajilta on ollut hukassa valta, aika ja mittakaava. Suomessa ei ole uskallettu käyttää sitä valtaa, joka kansanedustajille lain mukaan kuuluu, koska ei ole tiedetty, miten sen jälkeen voitaisiin tulla uudelleen valituiksi. On edistetty mieluummin pieniä ja harmittomia asioita kuin koskettu isoihin ja merkittäviin kysymyksiin. Kun ei ole nähty metsää puilta, on luotu kannusteita, jotka ovat julkisen tai kansantalouden näkökulmasta pitkällä aikavälillä haitallisia.

1 Helmasynti: Valta, keskeisimpiä uudistuksia ei uskalleta tehdä

Eduskunnan pitäisi tehdä päätöksensä hallituksen esitysten pohjalta. Toisinaan eduskunta kuitenkin päättää aivan muiden kuin hallitusten esitysten pohjalta. Työmarkkinajärjestöt sopivat edellisestä eläkeuudistuksesta vuonna 2014, ja se astui voimaan 2017. Tätä edeltävä uudistus sovittiin vuonna 2001, ja se astui voimaan 2005. Yhteistä eläkeuudistuksissa oli se, että työmarkkinajärjestöt käytännössä sopivat keskenään eläkeuudistusten keskeiset periaatteet, poliitikot seurasivat vierestä ja eduskunta hyväksyi kaiken auliisti, vaikka suurimpien ikäluokkien päästäminen eläkkeelle noin 60-vuotiaana oli virhe, joka uhkaa näivettää nuorempien sukupolvien tulevaisuuden.²³

2 Helmasynti: Aika, edellisten hallitusten toimista otetaan kunnia itselle

”Nykyinen hallitus on saanut työllisyyden hinattua ennätyskorkealle”, keuhvat 2000-luvun poliitikot vuoron perään. Työllisyysastetta seurataan kuumaisesti, ikään kuin se osoittaisi kuinka onnistunut kukin hallitus on työllisyyspolitiikassaan ollut. Tällöin unohdetaan kuitenkin se, että työllisyysaste kuitenkin reagoi varsin hitaasti politiikkatoimi-

menpiteisiin ja varsin nopeasti globaalien talouden muutoksiin. Esimerkiksi sopii Sanna Marinin hallituksen merkittävin työllisyyspäättös: eläkeputken poistaminen. Uudistuksesta linjattiin vuonna 2020, eduskunta teki päätöksen siitä vuonna 2022 ja voimaan se tuli vuonna 2023. Uudistuksen työllisyysvaikutukset näkyvät täysimääräisinä 2020-luvun lopussa, eli seuraavan ja sitä seuraavan hallituksen työllisyysasteessa. Tästä huolimatta poliitikot paistattelevat korkean työllisyysasteen ritareina, vaikka heidän omien toimimensa tosiasiallinen merkitys työllisyysasteen kehitykselle olisi ollut vaatimatonta.

3 Helmasynti: Mittakaava, iso uudistus paikataan pienellä uudistuksella

Maastapoistumisverosta on käyty laajaa julkista keskustelua. Niin laajaa, että sen voisi olettaa olevan yksi aikamme keskeisimmistä veropoliittisista ratkaisuista. Sanna Marinin hallituksen kaavaileman veromallin verotuottovaikutuksena olisi ollut 0–70 miljoonaa euroa.²⁴ Vertailun vuoksi, jos kaikki alv-kannat yhtenäistettäisiin tai kaikkia tasoja nostettaisiin, voisi verovaikutus olla kaksi miljardia euroa.²⁵ Jotta alv-uudistuksen kaltaiseen vaikutukseen päästäisiin, Suomessa tulisi tehdä 30–50 maastapoistumisveron kokoista erillistä pientä uudistusta.

lhanteellinen talouspolitiikan johtaja

Hyvän talouspolitiikan johtajan pitäisi kyetä välttämään edellä luetellut helmasyynnit sekä analysoidaan talouspoliittisia päätöksiä johdonmukaisen kehikon kautta. Hyvän talouspolitiikan johtajan kannattaa ottaa oppia sosiologian isältä Max Weberiltä.

Weber oli kiinnostunut myös politiikasta ja kirjoitti kuuluisan esseen *Politiikasta ammattina*.²⁶ Weberin mukaan kolme ominaisuutta ovat ensisijaisen ratkaisevia poliitikolle: intohimo, vastuullisuudentunne ja suhteellisuudentaju. Weberiläinen lähestymistapa tarkoittaa sitä, että talouspolitiikan johtajan tulee suhtautua hoitamaansa tehtävään intohimolla, ymmärtäen sen merkityksen ja mittakaavat ihmisten elämään.

Weberin kuuluisan lausahduksen mukaan ”politiikka tarkoittaa hyvin hidasta lankkujen poraa-

mista samanaikaisesti intohimolla ja suhteellisuudentajulla varustettuna”. Talouspolitiikassa ei siis ole pikavoittoja. Merkittävät päätökset ottavat aikansa, ja niiden toteuttaminen vaatii pitkäjänteistä asialle omistautumista ja päättäväisyyttä.

Weber korostaa, että politiikon tulee tunnustaa realiteetit kaikessa rauhassa ja välttää alistumista turhamaisuudelle ja pikavoittojen tavoittelulle.

Weberin mukaan poliitikon täytyy joka päivä ja joka ikinen tunti voittaa aivan triviaali ja aivan liian inhimillinen vihollinen: oma alhainen omahyväisyytensä, joka on kaiken asialle omistautumisen vihollinen. Poliitikolla on jatkuva vaara ajautua näyttelijäksi ja ottamaan liian kevyesti vastuun toimintansa seurauksista.

Ei ole turmiollisempaa poliittisen voiman vääristymää kuin nousukasmainen kerskuminen valalla ja turhamainen itsensä peilailu vallan tunteessa.

Vastuullisuudentunne
Suhteellisuudentaju
Intohimo

Ihanteellinen talouspolitiikan johtaja

VIITTEET

- 1 Metelinen (2022).
- 2 Hankintalaskia muuttamalla voidaan lisätä kilpailua merkittävästi. Kilpailu tutkitusti laskee hintoja. Pyykkönen ym. (2023).
- 3 Valtiovarainministeriö (2022a).
- 4 Ibid.
- 5 Kaikkien alv-kantojen yhdistäminen 24 prosenttiin (indeksivaikutus huomioiden) lisäisi verotuloja 2,2 miljardia (ilman käyttäytymisvaikutuksia). Ks. Valtiovarainministeriö (2015).
- 6 Valtiovarainministeriö (2015).
- 7 Ekström ym. (2021).
- 8 Pyykkönen ja Pyykkönen (2021).
- 9 Kotamäki ym. (2022).
- 10 Pyykkönen (2021).
- 11 Kurronen ja Pyykkönen (2021).
- 12 Tjerbo ja Hagen (2009).
- 13 Kortelainen ym. (2021) ja Ekström ym. (2021).
- 14 Kuosmanen ja Maczulskij (2022).
- 15 Valtiovarainministeriö (2022 b).
- 16 THL (2022).
- 17 Valtioneuvosto (2023).
- 18 The Economist (2022).
- 19 Kangasharju (2022).
- 20 Valtiovarainministeriö (2022c).
- 21 OECD (2022).
- 22 Valtiovarainministeriön muutosjohtaja Ville-Veikko Ahosen mukaan uudistus ei vaikuta julkisen talouden kestävyysvajeeseen positiivisesti useisiin vuosiin. Ks. Helsingin Sanomat (2023).
- 23 Pyykkönen ja Pyykkönen (2021).
- 24 Valtioneuvosto (2022).
- 25 Valtiovarainministeriö (2015).
- 26 Weber, M. (1926).
Politik als Beruf, Duncker & Humblot, München,
<https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-59888-1>

LÄHTEET

- The Economist (2022). Adding up the fiscal drag from ageing, energy and defence, <https://www.economist.com/special-report/2022/10/05/adding-up-the-fiscal-drag-from-ageing-energy-and-defence>
- Ekström, B.-E., Haavisto, I., Kullas, E., Metelinen, S. (2021). Soten sokkihoito – Näin sote-uudistus korjataan toimivaksi, <https://www.eva.fi/blog/2021/06/02/nain-sote-uudistus-korjataan-toimivaksi/>
- Helsingin Sanomat (2023). Etkö ymmärtänyt sote-uudistuksen tuomia muutoksia? Tässä vastaukset kysymyksiin, <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000009315279.html>
- Kangasharju, A. (2022). Yllätyksiä taloudessa – Näin Suomen talous muuttuu sodan ja Nato-jäsenyyden myötä, teoksessa EVA (2022). Uusi länsi, EVA Raportti, Taloustieto Oy, <https://www.eva.fi/blog/2022/06/16/uusi-lansi-12-nakokulmaa-maailmaan-ukrainan-sodan-jalkeen/>
- Kortelainen, M., Kotakorpi, K. ja Lyytikäinen, T. (2021). Hyvinvointialueiden rahoitusmallin kannustinvaikutukset, Kansantaloudellinen aikakauskirja – 117. vks. – 2/2021.
- Kotamäki, M., Kurronen, S. ja Pyykkönen, J. (2022). Työnhakuraha – Reilumpi versio ansioturvasta, EVA Analyysi No 112, <https://www.eva.fi/blog/2022/09/20/tyonhakuraha-on-reilumpi-versio-ansioturvasta/>
- Kuosmanen, T. ja Maczulskij, T. (2022). Kasvuyrittäjyys, yritysten uudistuminen ja työvoiman liikkuvuus tukemaan tuottavuuskasvua, Policy Brief 2022:18, Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminta, <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164172/18-2022-Kasvuyritt%C3%A4jyys%20Yritysten%20uudistuminen%20ja%20ty%C3%B6voiman%20liikkuvuus%20tukemaan%20tuottavuuskasvua.pdf?sequence=4&isAllowed=y>
- Kurronen, S. ja Pyykkönen, J. (2021). Jäähvyäiset nuivuudelle – Näin maahanmuutto pelastaa Suomen, EVA Analyysi No 100, <https://www.eva.fi/blog/2021/11/02/nain-maahanmuutto-pelastaa-suomen/>
- Metelinen, S. (2022). Vyötä kireämmälle – Suomalaiset haluavat julkisen velkaantumisen kuriin leikkaamalla menoja, EVA Analyysi No 115, <https://www.eva.fi/wp-content/uploads/2022/11/eva-analyysi-no-115.pdf>
- OECD (2022). Economic Survey of Finland, <https://www.oecd.org/economy/finland-economic-snapshot/>
- Pyykkönen, Halonen, Tukiainen ja Parviainen (2023). Julkaistaan myöhemmin helmikuussa 2023.
- Pyykkönen, J. (2021). Sitkeästi työttömät – Pitkäaikaistyöttömyyden vähentäminen edellyttää isoa sosiaaliturvareformia, <https://www.eva.fi/blog/2021/04/14/sitkeasti-tyottomien-tyollistaminen-ei-onnistu-ilman-isoa-remonttia/>
- Pyykkönen, J. ja Pyykkönen, T. (2021). Uusi sukupolvikokemus – Eläkeuudistus, joka pelastaa julkisen talouden, EVA Analyysi No 97, <https://www.eva.fi/blog/2021/08/31/elakeian-nosto-automaattiseksi-ja-elakelaiset-toihin/>
- THL (2022). Sosiaaliturvan menot ja rahoitus 2020, Tilastoraportti 15/2022, https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/144358/TR_15_2022_.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Tjerbo, T. ja Hagen, T.P. (2009). Deficits, Soft Budget Constraints and Bailouts: Budgeting after the Norwegian Hospital Reform, Scandianavian Political Studies, 32: 337-358.
- Valtioneuvosto (2022). Hallituksen esitys eduskunnalle luonnollisten henkilöiden omaisuuden arvonnousun johdosta määrättävää veroa koskevaksi lainsäädännöksi, 7.10.2022 lainsäädännön arviointineuvostolle lähetetty luonnos, <https://vm.fi/hanke?tunnus=VM188:00/2021>
- Valtioneuvosto (2023). IMF suosittaa Suomea turvaamaan julkisen talouden kestävyttä, Tiedote 23.1.2023, <https://valtioneuvosto.fi/-/10623/imf-suositaa-suomea-turvaamaan-julkisen-talouden-kestavyytta>
- Valtiovarainministeriö (2015). Työnantajamaksuennuksen rahoitusvaihtoehtoja – Luonnos, VM/VO 28.8.2915, <https://valtioneuvosto.fi/documents/10623/1776010/4-Ty%C3%B6nantajamaksuennuksenRahoitusvaihtoehtoja/f8b41d43-39bf-4894-8b57-b57099c8baf8f>
- Valtiovarainministeriö (2022a). Verotus osana kestävä julkista taloutta, 8.12.2022, [https://vm.fi/documents/10623/142666320/16_Verotus+osana+kest%C3%A4v%C3%A4%C3%A4+julkista+taloutta+\(1\).pdf/602212b1-8659-0460-1c47-](https://vm.fi/documents/10623/142666320/16_Verotus+osana+kest%C3%A4v%C3%A4%C3%A4+julkista+taloutta+(1).pdf/602212b1-8659-0460-1c47-)
- Valtiovarainministeriö (2022b). Uudistuva ja kestävä Suomi : Valtiovarainministeriön virkamiespuheenvuoro 2022, Valtiovarainministeriön julkaisu – 2022:77, <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164480>
- Valtiovarainministeriö (2022c). Julkisen talouden kestävyysvaje, 8.12.2022, https://vm.fi/documents/10623/142666320/10_Julkisen+talouden+kest%C3%A4vyysvaje.pdf/88787cf5-964b-0eceb9f5-cddd9010ecdb/10_Julkisen+talouden+kest%C3%A4vyysvaje.pdf?t=1670421197311

EVA Analyysin *Talouspolitiikan johtajan kompassi* kirjoittaja

VTM, konsultti
JUSSI PYYKKÖNEN

ELINKEINOELÄMÄN VALTUUSKUNTA

Elinkeinoelämän valtuuskunta EVA on elinkeinoelämän ajatuspaja, jonka tavoitteena on edistää yhteiskunnan pitkän aikavälin menestystä. EVA toimii elinkeinoelämän ja yhteiskunnan vaikuttajien kohtaamispaikkana.

EVA tuottaa tietoa ja uusia näkökulmia julkiseen keskusteluun.

EVA Analyysit ottavat kantaa ajankohtaisiin kysymyksiin ja tarjoavat ratkaisuja yhteiskunnallisiin ongelmiin.

Analyytit löytyvät EVAn kotisivuilta www.eva.fi.

ISSN 2342-0774 (Painettu) • ISSN 2342-0782 (PDF)